स्थितः। विगुणवदनः प्रीतो भुञ्जीत न विदिङ्मुखः" जीवत्पितृकस्य दक्षिणामुखत्वनिषेधमाह आपस्तम्बः "दक्षिणामुखो न भुञ्जीत एवंविधभोजनमनायुष्यं मातरुपदिशति" केचित्तु "कृतस्नानं गयाश्राद्धं तिलैस्तर्पणमेव च। न जीवत्पितृकः कुर्याद्दक्षिणामुखभोजनम्" इत्याचारत्न करदताज्जीवत्पितृकस्यापि निषेध इत्याहुः। व्यासः "पश्चार्द्धौ भोजनं कुर्यात् प्राङ्मुखो मौनमास्थितः। हस्तौ पादौ तथैवास्यमेषु पञ्चार्द्रता मता।" गोभिलः "भुञ्जानेषु तु विप्रेषु यस्तु पात्रं परित्यजेत्। भोजने विघ्नकर्त्तासौ ब्रह्महापि तथोच्यते"। आपस्तम्बः "दिवा पुनर्न भुञ्जीतान्यत्र क्षत्रमूलेभ्यः"। मनुः "नातिप्रगे नातिसायं न सायं प्रातराशितः"। अतिप्रगेऽचिरोदितसूर्ये अतिसायं सूर्यास्तमितिसमय एवं प्रातराशितः दिनभोजनेनातितृप्तः न सायं न रात्रौ भुञ्जीतेत्यर्थः। आपस्तम्बः "वस्तु भोजनयाचायां भोक्तुकाम उपस्पृशेत्। आसनस्थो न चाश्नन्न विप्र पङ्क्तिदूषकः" भोजनयाचायां भोक्तुकामः सन् आसनस्थो वाश्नन् स्थितो वा न चोपस्पृशेत्। बौधायनः "उपलिप्ते समे स्थाने शुचौ सव्यासनान्विते। चतुरस्रं त्रिकोणं वा तुङ्गं वा मण्डलम्। कर्त्तव्यमानुपूर्वेण ब्राह्मणादिषु मण्डलम्। अकृत्वा मण्डलं ये तु भुञ्जतेऽधमयोनयः। तेषान्तु यच्चरन्त्यन्नानि तद्वत्तात्"। आपस्तम्बः "भिन्नभाण्डे तु यो विप्रो यदि भुङ्क्ते तु कामतः। उपवासेन चैकेन पञ्चगव्येन शुद्ध्यति"। तथा शूद्रादिभोजनेनापरिष्कृतपात्रेऽपि। इत्यमनुः "ताम्रपात्रे न भुञ्जीत भिन्नभाण्डे मलाविले। पलाशपद्मपत्रे वा मृद्वी भुक्त्वेन्दुं चरेत्"। मध्यवर्द्धमानधृताग्निपुराणम् "अर्कपत्रे तथा पृष्ठे आवटे ताम्रभाजने। घटे कपटके चैव भुक्त्वा चान्द्रायणं चरेत्" पृष्ठे कदलीपत्रादिपृष्ठे। पैठीनसिः "ताम्रकांसपर्याप्तमण्डलुक्रिस्फटिकानां भिन्नमभिन्नम् इति न दोषः"। अत्र पाषाणपात्रं भाजने विहितम् "तैजसानां मणीनाञ्च सर्वस्याश्मनश्च च। भस्मनाद्भिर्मृदा चैव शुद्धिरुक्ता मनीषिभिः" इति मनुना पाषाणपात्रस्य शुद्धिविधानात्। प्रचेताः "ताम्रकाम्यञ्जने चैव कांसपात्रे च भोजनम्। वर्जयेत् ब्रह्मचारी च विधवा च विवर्जयेत्"। अत्रिः "आवटे पादमारीय यो भुङ्क्ते ब्राह्मणः क्वचित्। सखेन चान्नमश्नाति तस्यं गोमांसभक्षणैः"। सखेन हस्तोत्तोलनं विना गवादिवदित्यर्थः। आश्वमेधिके "आर्द्रपादस्तु भुञ्जीत प्राङ्मुखश्चाचमने शुचौ। पादाभ्यां धरणीं स्पृष्ट्वा पादेनैकेन वा पुनः"। बौधायनः "भोजनं हवनं दानमुपहारः परिग्रहः। बहिर्जानु न कार्य्याणि तद्दाचमनं स्मृतम्"। हारीतः "मार्जनाञ्च बलिकर्म भोजनानि दैवतीर्थेन कुर्यात्"। पराशरभाष्ये उद्धृतः "न पिबेत् न भुञ्जीत द्विजः सव्येन पाणिना। नैकहस्तेन च जलं स्पृष्ट्वा चावर्जितं पिबेत्"। मार्कण्डेयपुराणम् "पादप्रसारणं कृत्वा न च वेष्टितमस्तकः"। मनुः "पूजयेदशनं नित्यं चाद्याच्चैव मकुत्सयन्। दृष्ट्वा हृष्येत् प्रसीदेच्च प्रतिनन्देच्च सर्वदा। अन्नं ब्रह्मा पुरस्यादौ प्राजापतिः सनातनः। अन्नाद्भूतानि जायन्ते तदिति भक्तिप्राप्तं वन्दयेत्"। विष्णुपु० "नागः कूर्मश्च कच्छपो देवदत्तो धनञ्जयः। बहिस्था वायवः पञ्च तेषां भूमौ प्रदीयते। अदत्त्वा बाह्यवायुभ्यः प्राचादिभ्यो न भोजयेत्"। इति शिष्टपठितवचनाद्वागादिभ्यो बलिदानमिति प्राचीनाचारः। तस्मात् देवेभ्योऽदत्त्वा भोक्तव्यं तथा च भगवद्गीतायाम् "इष्टान् भोगान् हि वो देवा दास्यन्ते यज्ञभाविताः। तैर्दत्तानप्रदायैभ्यो यो भुङ्क्ते स्तेन एव सः"। यज्ञैः संवर्द्धिता देवा वो युष्मभ्यं भोगानन्नादीनि इष्ट्यादिद्वारा दास्यन्ति। अतो देवैर्दत्तान् अन्नादीन् तेभ्योऽदत्त्वा यो भुङ्क्ते स चौर एव। स्मृतिः "निवेद्य प्राशनात् पूर्वं देवपादोदकाच्छुचिः। शोधयेत् जठरे वह्नौ स्वेन प्राशितेन तु"। तेन पादोदकेनापोशानं कृत्वा प्राशाच्छुचिर्भवेद्देवेन कार्य्यो" आ० त० रघु०।

भोजनगर न० भोजदेशस्थे नगरे धारापुरे भा० स० ११७ अ०

भोजपुरादयोऽप्यत्र। [१०।४७ अ० भोजनाद्यादयोऽप्यत्र

भोजपति पु० ६त०। १भोजदेशाधिपे २कंसराजे च भाग०

भोजिन् त्रि० भुज-णिनि। भोजनकर्त्तरि स्त्रियां ङीप्।

भोज्य त्रि० भोज-ण्यत् भक्षणार्थत्वात् कृत्यम्। १भक्षणीय द्रव्यमात्रे २भक्ष्यभेदे आहारशब्दे दृश्यम्। श्राद्धान्नकल्पे पितॄणां तृप्त्यर्थं देये ३अन्नादौ च।

भोज्यसम्भव पु० सम्भवत्यस्मात् सम्+भू-अपादाने अप् ६त०। भोज्यजाते देहस्थे रसधातौ शब्दच०।

भोट पु० (भोटान) देशभेदे शब्दरत्ना०।

भोटाङ्ग पु० (भोटान) देशभेदे शब्दर०।

भोलि पु० भा-उलि। उष्ट्रे त्रिका०।